

Økologisk Planteforædling holder hus med vores ressourcer

Af Anders Borgen, [Global Økologi](#) nr. 2 side 26-27.

Ethvert husdyr og enhver kulturplante tager et lille bitte skridt i retning af yderligere domesticering hver gang, den får unger eller sætter frø. Opfører en hund sig som en ulv, bliver den aflivet, men jo mere den opfører sig som en god hund, jo større er dens chancer for at leve længe og få mange hvalpe. På denne måde sker der hele tiden en udvikling af tamhunden som art, og for hver generation bevæger den sig stille og roligt væk fra at være ulv. Denne process er foregået i omkring siden jægerstenalderen for 40.000 år, længere end noget andet dyr. Derfor er hunden med tiden blevet menneskets bedste ven.

Alle andre husdyr og kulturplanter hører agerbruget til, og de fleste kommer fra Mellemøsten, hvor domesticeringsprocessen startede for 10.000 år siden. Det er lang tids udvikling, som er gået med rigtig mange bitte små skridt, og domesticeringen af vore dyr og planter kan siges at være noget af det mest centrale i hele vor kulturarv, og som vi bør værdsætte med den største respekt. Den mindste afbrydelse af udviklingen vil føre til uddøen af husdyrarten eller kulturplanten, så vi skal begynde forfra. Vi forsøger os nu med nye husdyrarter, men selv med moderne teknik og metoder er der forsat lang vej igen før mink, laks, kænguruer bliver tamdyr på samme niveau som de oprindelige husdyr som hest, hund og malkeko.

Hele vort samfund bygger på en fødevarerforsyning fra landbrugssystemet, som bygger på vor genetiske kulturarv i form af husdyr og kulturplanter. Vi er for mange mennesker på kloden til at overleve som jægere og samlere, og en bæredygtig udnyttelse af denne genetiske kulturarv er af vital betydning for hele samfundets eksistens.

På denne baggrund er det relevant at se på, om vor forvaltning af vore genetiske ressourcer er bæredygtig, og dermed om vort samfund er det.

Plantesorter forsvinder

I øjeblikket forsvinder sorter af planter i en hast, som ikke er set tidligere. Indenfor de sidste 100 år vurderer FAO, at omkring 75% af vore plantegenetiske ressourcer er forsvundet. Tabet af biodiversitet i naturen, som der er så meget fokus på i miljøkredse, er lige så udtalt blandt kulturplanterne. Vi mister dermed en uerstattelig del af vor kulturarv, og dermed vore fremtidige muligheder for at videreudvikle vor fødevarerproduktion.

Hvor planter i gamle dage blev dyrket som landsorter, så dyrkes de i dag som kommercielle sorter. Det er en afgørende forskel. En landsort er en dynamisk population. I en landsort er de enkelte planter forskellige, og de vil krydse sig med hinanden, og de bedst tilpassede med den bedste kombination af gener vil klare sig bedre og dermed bidrage til evolutionen. En kommerciel sort er derimod genetisk ensartet. Den udvikler sig ikke, for alle planter i sorten er ens. Og vedligeholdelsen af sorten varetages af en planteforædler, som vil gøre hvad han kan for at forhindre, at landmanden laver sin egen såsæd af sit korn, for det er meningen, at han hvert år skal købe nyt af ejeren af sorten. Det er jo det, planteforædleren lever af. I dette system bidrager landmanden og haveejerne ikke længere til udviklingen af vore kulturplanter, og der sker kun den udvikling, som planteforædlerne laver i deres laboratorier og forsøgsmarker. Hvor der tidligere var milliarder af mennesker rundt om i verden, som hvert år vedligeholdt og bidrog til videreudviklingen af vore kulturplanter, så er dette nu indskrænket til nogle få kommercielle firmaer, der ikke har bæredygtig udnyttelse af plantegenetiske ressourcer som deres primære målsætning. Tværtimod.

Situationen er i dag den, at der bliver færre og færre firmaer, der beskæftiger sig med

planteforædling. Små firmaer overtages af store, og de store fusionerer med hinanden. Bare 8 firmaer kontrollerer i dag 94% af verdenshandlen med grønsagsfrø, og bare tre af dem Monsanto, Dupont og Syngenta sidder på 53% af verdens samlede handel med frø.

Landsorterne, som vedligeholdes lokalt af bønderne med forskellige betingelser i forskellige egne af verden, var en guldgrube af genetisk diversitet. Disse er nu ved at forsvinde. EU's frølovgivning forbyder i praksis dyrkningen af dem, og denne lovgivning forsøges nu ved internationale handelsaftaler at blive spredt til resten af verden.

Nu, hvor landsorterne er væk, går udviklingen videre i retning af hybridavl og patentering af planter for yderligere at forhindre, at landmænd, gartnere og haveejere er aktive i forvaltningen af vor kulturarv. Prøv at kig på frøposerne i supermarkedet. I nogle grønsagsarter er det i praksis umuligt at finde ikke-hybride sorter. Hybridsorter kan ikke vedligeholdes af brugeren, og overgangen til hybrider skyldes igen industriens forsøg på at sikre sig yderligere kontrol over frømarkedet, og dermed forhindre en bæredygtig forvaltning af de plantegenetiske ressourcer.

Monokulturer fører til sygdomme

Ensretningen af dyrkningssystemet er ikke kun et problem for bevarelsen af de genetiske ressourcer. Det reducerer også fødevarerikkerheden i sig selv. Når alle planter i en mark er ens, så er de også modtagelige for de samme sygdomme og skadedyr. I en naturlig population vil planterne være forskellige, og kommer der en sygdom, vil nogle blive angrebet, mens andre vil være resistente. Når alle er ens, vil de enten alle være resistente, eller de vil alle være modtagelige. Derfor opstår der epidemier af plantesygdomme i afgrøder med stor ensartethed, når plantesygdommene ligesom de årlige influenza-epidemier ændrer sig blot en lille smule. Det første og mest kendte eksempel var hungersnøden i Irland i 1800tallet, som skyldes skimmel i deres kartofler.

Kartofler formeres jo vegetativt med knolde, så i denne afgrøde var der allerede tidligt genetisk ensartethed. I Sydamerika, hvor kartofflen kom fra, dyrkede man mange forskellige sorter, og det forhindrede epidemier. I Europa og i Irland var kartofflen dengang en helt ny afgrøde, så der var kun én sort, Lumber-kartofflen, som alle i Irland dyrkede. Da kartoffelskimlen ramte landet i 1848-49 rådnede alle kartoflerne, og millioner af mennesker døde, eller måtte flygte til Amerika. En direkte følge af mangel på diversitet i dyrkningssystemet. Det er dette system, som man nu med moderne planteforædling har kopieret til alle andre afgrøder i hele verden i form af hybridsorter og genetisk ensformighed i de selvbestøvende arter. Ikke bare de enkelte marker, men på hele kontinenter dyrkes der i nogle afgrøder i praksis kun en enkelt eller ganske få sorter uden genetisk variation. En helt ekstrem genetisk ensretning. Vi ser ikke de epidemiske sygdomme i dag på samme måde som i Irland i forrige århundrede, for de holdes nede af et fortsat stigende forbrug og større afhængighed af pesticider. Og hvem er det godt for? Ja, det er godt for de firmaer, som sælger sprøjtemidler, og igen er det de samme firmaer med Monsanto, Dupont og Syngenta i spidsen, der baner vejen for et dyrkningssystem med stort behov for sprøjtemidler, og som markedsfører sorter med modtagelighed for sygdomme, og som også lever af at sælge sprøjtemidlerne til at bekæmpe sygdommene. Forvaltningen af vor genetiske kulturarv og dermed sikringen af hele vor fødevarerforsyning bliver i stadig stigende grad privatiseret, kommercialiseret og de facto pantsat hos en lille håndfuld kemikaliefirmaer.

I arbejdet mod bæredygtighed må vi tilbageerobre vor kulturarv. Fødevarerikkerhed kræver frø-suverænit, og vi må sikre en planteforædling forankret i brugerne, i folket, i samfundet. En planteforædling, som gør fødevarerforsyningen uafhængig af kommercielle interesser, og i særlig grad uafhængig af pesticidproducenterne.

Økologisk planteforædling handler ikke bare om at udvikle nogle sorter, som kan sælges til de

økologiske landmænd for at give et højere udbytte. Det handler i lige så høj grad om at udvikle et system for bæredygtig bevarelse og udvikling af vore plantegenetiske ressourcer, som er den vigtigste kulturarv vi har. Derfor er den lille men voksende græsrodsbevægelse for frøsamlere og kampen mod EU's frølovgivning en lille men vigtig sag om retfærdighed, bæredygtighed og i sidste ende selve vor overlevelse.